

Розділ 5.
РИНОК БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ
НА ШЛЯХУ ДО АДАПТАЦІЇ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ДО ПРАВА ЄС

5.1. Банківські операції за законодавством України
та їх удосконалення відповідно до інвестиційної
моделі економіки України

На ринках фінансових послуг переважну більшість складають послуги, що надаються банками. Виходячи з полірегуляторної системи регулювання ринків фінансових послуг, переважне законодавче регулювання здійснюється відносно банківської діяльності відповідним регулятором – НБ України.

Змістовні властивості фінансових послуг не дають можливості повною мірою окреслити специфіку державного регулювання банківської діяльності. Основні питання при класифікації банківських операцій виникають з приводу, по-перше, віднесення їх регулювання до певної галузі права, по-друге – вибору системних критеріїв класифікації, які мають вирішальне значення для визначення їх правового регулювання.

З огляду на те, що відповідно до ст. 47, 49, 51 Закону України «Про банки і банківську діяльність»¹ (далі – Закон «Про банки») банківські

¹ Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Офіційний вісник України*. 2001 р., № 1, том 1, ст. 1, ст. 1.

послуги та банківські операції є фінансовими послугами, вони є операціями з фінансовими активами згідно з п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»¹ (далі – Закон «Про фінансові послуги») і мають характер фінансового посередництва. Але, у цьому поєднанні ключовим критерієм стало не фінансове посередництво банків, а предмет операцій – фінансовий актив. Наведене свідчить про актуальність на сучасному етапі додавання до підстав публічного регулювання ринків фінансових послуг і безпосередньо ринку банківських послуг ще однієї – необхідності належної реалізації фінансового посередництва як економічної діяльності. Також ця думка підтверджується тим, що при розгляді проблем фінансового посередництва банків ставиться за необхідне вирішення саме сукупності питань, з одного боку – з управління ризиками, їх оцінці, ефективного контролю за ризиками (ліквідності, кредитним, іншими) у банківській діяльності, удосконалення ризик-орієнтованого нагляду, а з іншого – стосовно надання на належному рівні послуг кредитними установами².

У зв'язку з цим, для визначення напрямів державної політики та правового регулювання здійснення банківської діяльності й одночасно належного виконання функцій фінансового посередництва банків необхідно визначити цілі та встановити окремі фактори (засоби, методи тощо), які можливо згрупувати залежно від врахування інтересів банків або їх клієнтів. Підґрунтям для застосування цих важелів, на наш погляд, можуть бути такі критерії для належного й необхідного виконання функцій фінансового посередництва: можливість акумулювання грошових коштів суспільства, виключаючи обхід фінансової системи; збереження конкуренції, що веде до зниження трансакційних витрат та покращення послуг; можливість використання суспільством накопичених коштів для довгострокового розви-

---

¹ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. *Офіційний вісник України*. 2001 р. № 32, с. 82, ст. 1457.

² Рекомендации XVII Международного банковского конгресса (МБК-2008) «Банки в системе финансового посредничества: состояние и перспективы». Деньги и кредит. 2008. № 7. С. 33–37. URL: www.cbr.ru/publ/MoneyAndCredit/recomendations.pdf.

тку¹. В якості актуального прикладу необхідності врегулювання посередництва в кредиті можна навести визначення шляхів вирішення економічних проблем узгодження термінів та обсягів іпотечного кредитування за відсутності належних довгострокових ресурсів та забезпечення в таких випадках нормативів ліквідності в діяльності банків². У будь-якому разі фінансове посередництво передбачає залучення банками клієнтів з обох напрямів використання капіталу, тому в інтересах клієнтів повинні бути прийняті пов'язані з першою групою наступні заходи: підвищення привабливості банківських операцій шляхом їх здешевлення та спрощення здійснення; забезпечення врахування конституційних прав фізичних осіб та/або прав суб'єктів господарювання в конфліктах при виконанні зобов'язань перед банками; забезпечення належного механізму судового захисту клієнтів банків, який усуває економічну, професійну нерівність та недостатній захист клієнтів банку; вдосконалення механізму гарантування вкладів громадян та/або встановлення механізму захисту депозитів юридичних осіб, які не є фінансовими установами; примус банків адміністративними та індикативними засобами до належного виконання функцій фінансового посередництва (наприклад, до кредитування суб'єктів господарювання та споживачів в певних економічних та соціальних цілях, посилення гарантування виконання своїх зобов'язань перед клієнтами певними засобами), що, фактично, буде опосередковано забезпечувати виконання обов'язку банку – фінансового посередника перед державою за його допуск на фінансові ринки та надання права на виключну діяльність.

Крім визначення співвідношення з фінансовим посередництвом банківської діяльності та змісту банківських операцій, щодо їх системи та видів, потребують дослідження такі питання:

- 1) визначення системи банківського регулювання;
- 2) аналіз функцій банків та їх місця на ринках фінансових послуг;

¹ Саркісян Т. С. Проблемы финансового посредничества. *Деньги и кредит*. 2007. № 7. С. 26–28. URL: www.cbr.ru/publ/MoneyAndCredit/sarkisyan.pdf.

² Гринько О. Л. Формування й розподіл банківських ресурсів на іпотечне кредитування. *Фінанси України*. 2005. № 7. С. 119–131.

- 3) розкриття правового змісту та поняття банківської послуги;
- 4) визначення ознак банківських операцій.

Система банківських послуг та операцій, які поділені на підставі класифікації видів фінансових послуг, предмета угод, наявності ліцензування або одержання дозволів, закріплена в ст. 47 Закону «Про банки».

Розглянемо існуючий в Законі «Про банки» поділ банківських послуг. По-перше, банківська діяльність складається з трьох банківських послуг, надання яких має право здійснювати в банківській діяльності виключно банк на підставі банківської ліцензії. До банківських послуг належать:

- 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах;
- 3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Директива № 2013/36/ЄС Європейського парламенту та Ради про доступ до діяльності кредитних організацій і пруденційний нагляд за діяльністю кредитних організацій та інвестиційних компаній, що вносить зміни до Директиви 2002/87 / ЄС і скасовує дію Директиви 2006/48 / ЄС і 2006/49 / ЄС³ (далі – Директива 2013/36/ЄС) передбачає схожу класифікацію операцій кредитних організацій, але не пов'язує їх тільки з банком, оскільки ці питання вирішуються на рівні національного законодавства країн ЄС. Так, перелічені за законодавством України операції відповідають наступним видам діяльності кредитних установ: названим в п. 1, 2, 4 Додатку до Директиви 2013/36/ЄС Прийом депозитів та інших коштів, що підлягають поверненню; п. 2. Кредитування включає: споживчий кредит, кредит-

---

³ Директива 2013/36 / ЄС Європейського парламенту та Ради про доступ до діяльності кредитних організацій і пруденційний нагляд за діяльністю кредитних організацій та інвестиційних компаній, вносить зміни до Директиви 2002/87 / ЄС і скасовує діють директиви 2006/48 / ЄС і 2006/49 / ЄС. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1453188509415&uri=CELEX:32013L0036>.

ні угоди, що стосуються нерухомого майна, факторинг, з правом або без права регресу, фінансування комерційних угод (включаючи форфейтинг); п. 4. Платіжні послуги. Одноманітне застосування норм, встановлених Директивою 2013/36 ЄС, стосовно виконання пруденційних вимог підконтрольними установами/організаціями додатково закріплені в Регламенті № 575/2013 Європейського парламенту та Ради від 26 червня 2013 щодо пруденційних вимог для кредитних установ та інвестиційних фірм та вносить зміни до Регламенту № 648/2012 ЄС¹.

Наприклад, Закон Республіки Польща (далі – РП) «Pravo bankowe» від 29 серпня 1997 р. містить визначення банківських послуг як банківської діяльності та їх видів, при чому їх перелік поділяється на дві частини: суто банківські види діяльності та види фінансових послуг (діяльності), які може здійснювати банк².

До суто банківських видів діяльності відносяться, які здійснюються на підставі ліцензії в ч. 1. ст. 5 Закону РП «Pravo bankowe»: прийом готівкових депозитів, оплатних на вимогу або строкових, ведення рахунків цих вкладів; введення інших банківських рахунків, надання кредитів, надання та підтвердження банківських гарантій, а також відкриття та підтвердження акредитивів; випуск банківських цінних паперів; здійснення іншої діяльності, передбаченої виключно для банку в окремих актах³.

До другої групи відносяться такі види діяльності, які можуть здійснювати небанківські організації та які перелічені у ч. 2 ст. 5. Закону РП «Pravo bankowe»: а) надання грошових кредитів; б) чекові, вексельні та ордерні операції; в) надання платіжних послуг та видача електронних грошей; г) строкові фінансові операції; д) купівля та продаж грошових вимог; е) зберігання цінних предметів та цінних паперів, використання скриньок сейфів; є) купівля та продаж

¹ Регламент № 575/2013 Європейського парламенту та Ради від 26 червня 2013 р. щодо пруденційних вимог для кредитних установ та інвестиційних фірм та вносить зміни до Регламенту № 648/2012 ЄС. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1453297943377&uri=CELEX:32013R0575>.

² Sikorski G., Prawo bankowe. Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2015. С. 27.

³ Sikorski G., Prawo bankowe. Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2015. С. 27.

валютних цінностей; ж) надання та підтвердження поручительств; з) виконання певних обумовлених дій, пов'язаних з випуском цінних паперів; і) посередництво при здійсненні грошових переказів та розрахунків іноземній валюті¹. Таким чином, фактичний дуалізм регулювання банківської діяльності в Польщі виконує як мінімум дві функції: по-перше, визначає перелік видів суто банківської діяльності, по-друге, чітко закріплює, що саме ці види діяльності складають спеціальну компетенцію банків.

Іншим прикладом регулювання банківської діяльності є Закон Федеративної Республіки Німеччина «Про кредитну справу»². Згідно зі ст. 1. розділу 1 цього Закону кредитні установи – це підприємства, які здійснюють банківську діяльність комерційно або у масштабах, що вимагають комерційно організованих господарських операцій.

Банківська діяльність включає в себе:

– прийняття грошових коштів від інших як депозити або інші беззастережно сплачувані кошти від населення, якщо вимога щодо погашення не є сек'юритизованою у формі облігацій на пред'явника або замовлення, незалежно від того, сплачуються або не сплачуються відсотки (депозитний бізнес);

а) діяльність, зазначена в пункті 1 (1), речення 2 Закону про Пенсійний фонд;

– надання грошових кредитів та акцентованих кредитів (кредитна діяльність),

– придбання векселів та чеків (дисконтний бізнес);

– купівля та продаж фінансових інструментів у власне кредитною установою на рахунку інших осіб (основні брокерські послуги);

– безпечне зберігання та управління цінними паперами на рахунку інших осіб (страхування депозитів);

– укладання зобов'язання придбати раніше продані вимоги щодо кредитів до їх погашення;

– взяття на себе поручительств, гарантій та інших гарантій від імені інших;

---

¹ Sikorski G. Prawo bankowe. Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2015. С. 27.

² Banking Act (Gesetz über das Kreditwesen), July 2014. URL: https://www.bafin.de/DE/RechtRegelungen/Rechtsgrundlagen/Gesetze/gesetze_node.html.

– здійснення безготівкових контрольних зборів (бізнес-чек-збір), зборів за векселями (бізнес-збір векселів) та видачі дорожніх чеків (бізнес-перевірка мандрівників);

– придбання фінансових інструментів у кредитних організаціях власним ризиком для розміщення на ринку або прийняття еквівалентних гарантій (андеррайтинг);

– діяльність як центрального контрагента в значенні підрозділу.

Тобто, банківська діяльність визначається в названому Законі ФРН як діяльність банків з проведення певного переліку операцій, які окремо можуть проводити інші кредитні установи.

У той же час подібні операції в Законі України «Про фінансові послуги», а також в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 6 вересня 2014 року (далі – Угода про асоціацію) та в Додатку щодо фінансових послуг до Генеральної угоди про торгівлю послугами (Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі, ратифікований Законом України «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» від 10.04.2008 р. № 250-VI¹ класифікуються як фінансові послуги і мають саме в цих нормативних актах змістовну тотожність термінів наведеним в Директиві №2013/36/ЄС видам фінансових послуг, які за своїм формулюванням відрізняються від термінів цих операцій в Законі «Про банки».

Наприклад, в Угоді про асоціацію ці види діяльності визначаються так: послуги з прийняття вкладів та інших коштів, що підлягають поверненню, від населення (підпункт 1 пункту 4 ст. 125); послуги з кредитування всіх видів, у тому числі споживчий кредит, кредит під заставу нерухомості, факторинг та фінансування комерційних операцій (підпункт. 2, пункту. ii. пункту. а) частини 2 статті 125); усі платежі і послуги з переказу грошей, зокрема кредитні, розрахункові та дебетові картки, дорожні чеки та банківські тратти (підпункт. 4, пункту. ii. пункту. а) частини 2 статті 125). Це показує, що наведені

¹ Угода про асоціацію від 6 верес. 2014 р. N 1678-VII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

визначення в останніх міжнародних документах надають змогу уніфікувати види діяльності або операції банків для розуміння і відповідності при проведенні міжнародних операцій. Поряд із цим термінологія національного законодавства більш відповідає зручності здійснення та вимогам нагляду за діяльністю відповідних фінансових установ, у нашому випадку – банків. Наведений висновок не суперечить співвідношенню понять в *Acquis communautaire* та національному законодавстві держав – членів ЄС. Так, наприклад, в Законі ПР «Prawo bankowe»¹ види банківських операцій в основному відповідають класифікації викладеній в Директиві № 2013/36/ЄС. Але, на відміну від цієї Директиви, в ст. 5 Закону ПР «Prawo bankowe» поділ банківських операцій здійснено на дві групи: перша група – можуть здійснювати тільки банки, та друга – фінансові послуги, які регулюються як банківські операції в разі здійснення їх банками.

По-друге, інші фінансові послуги, в тому числі шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів, які здійснюються банками. В останньому випадку перелік фінансових послуг, що банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) шляхом укладення агентських договорів, встановлюється НБУ.

По-третє, певний перелік операцій, в тому числі й нефінансових послуг, відносяться до інших видів діяльності відповідно до ч. 6 ст. 47 Закону України «Про банки»: 1) інвестицій; 2) випуску власних цінних паперів; 3) випуску, розповсюдження та проведення лотерей; 4) зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; 5) інкасації коштів та перевезення валютних цінностей; 6) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій); 7) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг. Слід враховувати, що при такій класифікації в цій групі видів діяльності необхідно відокремлювати за складом учасників інвестиційні послуги, операції з цінними паперами, які є фінансовими послугами, але відносяться до інвестицій, що чітко не встановлено при класифікації в Законі України «Про банки». Банки здійснюють прями інвестиції та операції

---

¹ Sikorski G. Prawo bankowe. Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2015. С. 25.

з цінними паперами відповідно до законодавства України про цінні папери, інвестиційну діяльність та згідно з нормативно-правовими актами НБ України. Банк має право здійснити інвестицію лише на підставі письмового дозволу НБ України, виконання економічних умов та додержання обмежень. При наявності традиційного поділу інструментів в інвестиційному праві на інвестиції та форми інвестування, ближче за змістом до них є інвестиційна операція, оскільки має таке ж додаткове навантаження як і при банківському регулюванні на підставі багатосторонності юридичних дій при інвестиційній діяльності.

Банк здійснює діяльність, надає банківські та інші фінансові послуги та здійснює банківські операції в національній валюті, а в іноземній валюті – за наявності відповідної ліцензії НБ України згідно з Декретом КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. № 15-93¹, Положенням про порядок надання банкам і філіям іноземних банків генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій, затвердженим постановою Правління (далі – ПП) НБ України від 15.08.2011 р. № 281². При здійсненні окремих фінансових послуг, наприклад, операцій на ринку цінних паперів, банку необхідно отримати ліцензію відповідно до Порядку та умов видачі ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів), переоформлення ліцензії, видачі дубліката та копії ліцензії, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 817 від 14.05.2013 р.³

У аспекті викладеного нормативістського підходу до переліку банківських операцій, необхідно відмітити, що поняття фінансових

¹ Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет КМ України від 19.02.1993 р. № 15-93. *Відомості Верховної Ради України*. 1993 р. № 17, ст. 184.

² Положення про порядок надання банкам і філіям іноземних банків генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій : Постанова Правління Національного банку України від 15.08.2011 р. № 281. *Офіційний вісник України*. 2011 р. № 73, с. 71, ст. 2750.

³ Про порядок та умови видачі ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів), переоформлення ліцензії, видачі дубліката та копії ліцензії : Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.05.2013 р. № 817. *Офіційний вісник України*. 2013. № 48. Ст. 1736.

послуг перейшло до банківського законодавства з загального Закону України «Про фінансові послуги», було використано для фактичної незакінченої уніфікації операцій на ринках фінансових послуг, але не відмінняє основних положень щодо підходів до характеру банківських операцій та їх спеціального регулювання.

Особливу групу складають банківські операції Національного банку України, які здійснюються відповідно до Закону України «Про Національний банк України», Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи, затвердженого ПП НБ України від 17.09.2015 р. № 615, а також зберігання і обслуговування обігу державних цінних паперів (далі – ДЦП) на рахунках у цінних паперах та операції емітента щодо випущених ним ДЦП, клірингу та розрахунків за угодами щодо ДЦП (депозитарна діяльність) відповідно до Положення про депозитарну та клірингову діяльність Національного банку України, затвердженого ПП НБ України від 25.09.2013 р. № 387

Одночасно при визначенні системи банківських операцій, передбачених як певна правова категорія, необхідно також розподіляти їх з метою особливостей регламентування на підставі змісту правовідносин на наступні групи: розрахункові (ст. 51 Закону України «Про банки»), кредитні (ст. 49 Закону України «Про банки»), депозитні, факторингові та лізингові операції (ст. 339 ГК України). Така випадкова класифікація за декількома критеріями зводить в одну групу депозитні та кредитні операції, до яких за своїм характером необхідно віднести факторингові та лізингові операції на підставі того, що останні мають кредитний характер та зазнають однакового банківського регулювання.

На прикладі послуг з надання фінансових кредитів банкам, які регулюються в Законі України «Про банки» як кредитні операції можливо визначити сукупність ознак, які формують категорію «банківська операція». Відповідно до норм п. 3 ч. 3 ст. 47, ст. 49 Закону України «Про банки» до кредитних операцій банків належать такі операції: розміщення залучених у вклади (депозити), в тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на

власних умовах та на власний ризик; здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені; надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг); лізинг. Віднесення до кредитних операцій різних видів правочинів та угод до одного виду діяльності фактично підтверджує необхідність поєднання таких операцій для здійснення з метою: зменшення ризиків; забезпечення надійності та стабільності банківської системи; захисту інтересів вкладників та кредиторів; ефективності банківського регулювання, в тому числі зі застосуванням господарсько-правових засобів, серед яких суттєвими є наступні.

Для реалізації названих цілей, а також з метою відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків створюється спеціальний резерв. У зв'язку з цим перелік кредитних операцій розширюється в Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями затвердженого ПП НБУ від 30.06.2016 р. № 351¹. Фактично, в основу такої класифікації як критерій покладено характер використання кредитних ресурсів, акумульованих банками у процесі своєї діяльності (ст. 349 ГК України). У даному Положенні дається *визначення кредитної операції як виду активних банківських операцій, пов'язаних із розміщенням залучених банком коштів таким шляхом: надання їх у тимчасове користування або прийняття зобов'язань про надання певної суми коштів; надання гарантій, порук, акредитивів, акцептів, авалів; розміщення депозитів; проведення факторингових операцій та операцій фінансового лізингу; видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій зворотного репо; будь-якого продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання*

¹ Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 р. № 35. *Офіційний вісник України*. 2016 р. № 61, с. 128, ст. 2101.

щодо сплати процентів та інших зборів за такою сумою (відстрочення платежу); розстрочення платежу за продані банком активи.

Визначення змісту банківської діяльності в Законі України «Про банки» не виключає віднесення до банківських операцій і не названих у понятті операцій, які нормативно є фінансовими послугами для будь-яких суб'єктів господарювання. Наслідки такого регулювання банківської діяльності полягають у віднесенні трьох операцій – складових банківської діяльності до системоутворюючих банківську діяльність на законодавчому рівні. Всі інші операції, перелічені в ст. 47 вищезгаданого Закону України, не несуть у собі функцій класифікуючих елементів банківської діяльності, але, при здійсненні їх банками, мають єдине регулювання законодавством про банки і банківську діяльність, а в деяких випадках додатково іншим спеціальним законодавством, наприклад, законодавством, яке регламентує ринок цінних паперів. Таким чином, формулювання банківської діяльності, переліку і системи банківських послуг та операцій обґрунтовується, перш за все, правовим регулюванням економічної політики та юридичною технікою складання нормативного акту, що полегшує виконання покладених на нормативні акти завдань та формування господарського правопорядку при здійсненні функцій з регулювання діяльності банків.

Аналіз нормативних актів свідчить про відсутність єдиного підходу до класифікації банківських операцій. З огляду на це, за наявності основної мети регулювання – безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів – система банківських операцій викладається залежно від системи засобів реалізації державного регулювання банківських операцій, і, що найбільш впливає на остаточний результат, – залежно від системи функцій НБ України щодо банківського регулювання і нагляду (в такому випадку зміст банківських операцій – впливовий фактор, але не головний). Це зумовлює необхідність сприйняття переліку банківських операцій у ст. 47 Закону України «Про банки» як переліку видів діяльності банків, які даним законом об'єднуються в поняття банківської діяльності, хоча деякі операції своєю назвою відповідають самостійним видам договорів.

Банківські операції можуть регулюватися нормами різних галузей права, спеціальним банківським законодавством і за своєю структурою вони можуть складатися з декількох договорів, ґрунтуватися на нормативних актах і актах державних органів ненормативного характеру, тобто, присутня публічно-правова складова здійснення банківських операцій, яка виникає на підставі зафіксованих правовими чинниками вимог і підкреслює перевагу господарсько-правового впливу на банківські операції та діяльність банків.

Аналіз узгодження класифікації банківських послуг та операцій за законодавством України з правом ЄС доцільно провести на підставі таких нормативно-правових актів: Директива № 2013/36/ЄС Європейського парламенту та Ради про доступ до діяльності кредитних організацій і пруденційний нагляд за діяльністю кредитних організацій та інвестиційних компаній, що вносить зміни до Директиви 2002/87/ЄС і скасовує діють директиви 2006/48/ЄС і 2006/49/ЄС, Угода про асоціацію від 6 вересня 2014 року № 1678-VII, Додаток щодо фінансових послуг до Генеральної угоди про торгівлю послугами (Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі, ратифікований Законом України «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» 10.04.2008 № 250-VI), Директива 2014/17/ЄС Європейського парламенту та Ради від 4 лютого 2014 по кредитним договорам для споживачів, що відносяться до житлової нерухомості¹, Регламент (ЄС) № 600/2014 Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про ринки фінансових інструментів та про внесення змін до регламенту (ЄС) № 648/2012², Директива 2014/65/ЄС Європейського парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про ринки фінансових інструментів³, Директива (ЄС)

¹ Директива 2014/17/ЄС Європейського парламенту та Ради від 4 лютого 2014 по кредитним договорам для споживачів, що відносяться до житлової нерухомості. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1453192967922&uri=CELEX:32014L0017>.

² Регламент (ЄС) № 600/2014 Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про ринки фінансових інструментів та про внесення змін до регламенту (ЄС) № 648/2012. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1453297807617&uri=CELEX:32014R0600>.

³ Директива 2014/65 / ЄС Європейського парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про ринки фінансових інструментів. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1453284214832&uri=CELEX:32014L0065>.

2015/2366 Європейського парламенту та Ради від 25 листопада 2015 про платіжні послуги на внутрішньому ринку¹, Директива № 2009/110/ЄС Європейського парламенту та Ради про започаткування, здійснення та пруденційний нагляд за діяльністю установ, що працюють з електронними грошима², Закон України «Про фінансові послуги», Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»³, Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»⁴, Закон України «Про банки», Закон України «Про споживче кредитування»⁵, Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій»⁶, Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю»⁷, Закон України «Про депозитарну систему України»⁸.

Цей порівняльний аналіз свідчить про таке співвідношення категорій та понять банківської діяльності, операцій та фінансових інструментів.

1. Директива № 2013/36/ЄС, Регламент № 575/2013, Директива 2014/65/ЄС та Регламент (ЄС) № 600/2014 фактично здійснюють класифікацію та групування видів діяльності кредитних установ та інвестиційних фірм за функціональною ознакою, види діяльності

¹ Директива (ЄС) 2015/2366 Європейського парламенту та Ради від 25 листопада 2015 про платіжні послуги на внутрішньому ринку. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1453190076413&uri=CELEX:32015L2366>.

² Директива № 2009/110/ЄС Європейського парламенту та Ради про започаткування, здійснення та пруденційний нагляд за діяльністю установ, що працюють з електронними грошима. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1453291313451&uri=CELEX:32009L0110>.

³ Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 06.07.2012 р. № 5178-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 1996 р. № 51, ст. 292

⁴ Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006, № 31, ст. 268

⁵ Про споживче кредитування: Закон України від від 15.11.2016 р. № 1734-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017, № 1, ст. 2

⁶ Про організацію формування та обігу кредитних історій: Закон України від 19.06.2003 р. № 978-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005, № 32, ст. 421.

⁷ Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю : Закон України від 19.06.2003 р. № 978-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № 52, ст. 377.

⁸ Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012 р. № 5178-VI. *Офіційний вісник України*. 2012 р., № 76, с. 7, ст. 3066.

можуть додатково передбачати поділ нижчого рівня, і в більшості випадків допускається регулювання як операцій, оскільки передбачається використання додаткових дій та допоміжних послуг.

2. Закон України «Про банки» оперує частково застарілими категоріями видів банківської діяльності, всі з яких повинні бути скореговані відповідно до переліків в Директивах № 2013/36/ЄС, 2014/65/ЄС та Регламентах № 600/2014, 575/2013.

3. Фінансові інструменти є обов'язковим критерієм для визначення окремих банківських операцій узгодженого з видом діяльності.

4. Узгодження термінології щодо видів діяльності банківських послуг в Законі України «Про банки» повністю повинно здійснюватися одночасно з узгодженням термінології в Законі України «Про фінансові послуги», що надасть можливість належному існуванню одноманітних видів діяльності, які при додатковому регулюванні (банківському, фінансовому) дадуть змогу провадити єдину контрольну політику держави та пруденційний нагляд, незалежно від наявності мегарегулятора ринків фінансових послуг або полірегуляторної моделі.

5. Закордонне та міжнародне законодавство підтверджує тенденцію збільшення впливу публічного фактору на поняття та регулювання фінансових операцій в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», який відповідає вимогам документів FATF та Директиви 2015/849¹.

6. Виходячи з особливостей регулювання ринків фінансових послуг банківська діяльність регулюється окремим регулятором – НБ України через банківське регулювання, тому і має особливості регулювання господарювання компетенція банків у порівнянні з іншими кредитними та фінансовими установами.

---

¹ Директива ЄС 2015/849 Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради і Директиви Комісії 2006/70/ЄС від 20 травня 2015 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1532162259432&uri=CELEX:32015L0849>.

7. В законодавстві України необхідно визначати види інвестицій в сукупності зі змістом інвестиційної діяльності банків з урахуванням місця в правовідносинах інвестування, способу інвестування та відношення до інвестиції і її вирішенням може бути спеціальне врегулювання щодо окремих банківських інвестиційних видів діяльності.

8. Інвестиційна діяльність є узагальнюючим поняттям для окремих видів діяльності банків, які не вичерпують весь перелік інвестиційної діяльності і, одночасно, зазнають додаткового впливу з боку держави. Остаточо визначити обсяг засобів впливу на інвестиційну діяльність банків визначається на основі функцій банків як фінансових посередників на ринку інвестиційних послуг.

9. Для заохочення збільшення обсягів операцій на ринку цінних паперів з боку банків, що надасть змогу розвинути фондовий ринок України, необхідно застосовувати додаткові засоби, серед яких визначення з боку НБУ спеціалізації інвестиційних банків, встановлення заохочувальних економічних нормативів та введення для інвестиційних банків і для інших учасників ринку цінних паперів стимулюючого оподаткування.

10. З точки зору юридичної техніки законодавцем не системно визначається група послуг з довірчого управління фінансовими активами, які є окремими видами інвестування банків, в якості окремих спеціалізованих видів фінансових послуг. В більшості спільним для них є наявність правовідносин з довірчої власності або управління майном (фінансовими активами), які є окремими операціями серед інвестиційних послуг.

Безпосередньо при нормативному регулюванні не враховані характерні переваги банків, які в межах інвестиційної діяльності можуть надавати послуги довірчого управління фінансовими активами майже по всім видам довірчого управління фінансовими активами, що не створює стимулюючого впливу на інвестиційну діяльність.

З огляду на те, що відповідно до ст. 47 Закону України «Про банки» банківські послуги і банківські операції є фінансовими послугами, вони є операціями з фінансовими активами згідно з п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги». Фактично, необхідність

публічного регулювання при здійсненні державної політики стосовно ринків фінансових послуг потребувала об'єднати в одному понятті діяльність, яка будується на переході прав власності на фінансові активи, комісійну, представницьку, що іноді не передбачають руху активів, страху та іншу діяльність. Утім у цьому поєднанні ключовим критерієм стало не фінансове посередництво, а предмет операцій – фінансовий актив. Наведене свідчить про актуальність на сучасному етапі додавання до підстав публічного регулювання ринків фінансових послуг і безпосередньо ринку банківських послуг ще однієї – необхідність належної реалізації фінансового посередництва як економічної діяльності. Також ця думка підтверджується тим, що при розгляді проблем фінансового посередництва банків ставиться за необхідне вирішення саме сукупності питань, з одного боку — з управління ризиками, їх оцінки, з ефективного контролю за ризиками (ліквідності, кредитним, іншими) в банківській діяльності, удосконалення ризикорієнтованого нагляду, а з другого — стосовно надання на належному рівні послуг кредитними установами¹.

Для відповіді на питання щодо напрямів державної політики та правового регулювання належного виконання функцій фінансового посередництва необхідно визначити цілі і встановити окремі фактори (засоби, методи, інше), які можливо згрупувати залежно від врахування інтересів банків або їх клієнтів. В якості підґрунтя для застосування цих важелів, на наш погляд, доцільно погодитися і вказати такі критерії для належного і необхідного виконання функцій фінансового посередництва: можливість акумулювання грошових коштів суспільства, виключаючи обхід фінансової системи; конкуренції, що веде до зниження трансакційних витрат та покращення послуг; можливість використання суспільством накопичених коштів для довгострокового розвитку². Як актуальний приклад необ-

---

¹ Банки в системе финансового посредничества: состояние и перспективы: Рекомендации XVII Международного банковского конгресса (МБК-2008). *Деньги и кредит*. 2008. № 7. С. 33–37. URL: www.cbr.ru/publ/MoneyAndCredit/recomendations.pdf.

² Саркисян Т. С. Проблемы финансового посредничества. *Деньги и кредит*. 2007. № 7. URL: ww.cbr.ru/publ/MoneyAndCredit/sarkisyan.pdf.

хідності врегулювання посередництва в кредиті, можна навести визначення шляхів вирішення економічних проблем узгодження термінів та обсягів іпотечного кредитування при відсутності належних довгострокових ресурсів та забезпечення у таких випадках нормативів ліквідності в діяльності банків¹. Постає необхідність удосконалення і закріплення в законодавстві механізму відповідальності за незадоволення вимог клієнтів — кредиторів банку і одночасно клієнтів — позичальників (боржників) у розрахунках та кредитуванні, врахування інтересів яких при розірванні економічної послідовності операцій з фінансового посередництва фактично не відображено в законодавстві та вимогах до банку на отримання коштів і в адекватній публічній реакції на дії банку як фінансового посередника, хоча відповідний обов'язок з боку банку повинен кореспондувати правам та інтересам його клієнтів.

На підставі викладеного можна сформулювати такий висновок. Завданнями для визначення засобів, методів, форм регулювання, які будуть відображати інтереси банків, можливо визначити такі: удосконалення організаційно-господарських відносин у банківських групах як організаційно-правових формах об'єднань, інтегрованих у інші ринки фінансових послуг та окремі сегменти товарних ринків, що надасть змогу знизити матеріальні та часові витрати при проведенні операцій на ринку банківських послуг; забезпечення зниження ризиків у банківській діяльності й одночасне забезпечення здешевлення вартості банківських операцій за рахунок витрат на операції, пов'язані з реєстрацією угод, нерухомості, зменшення мита, що може бути здійснено за рахунок державного публічно-правового регулювання; забезпечення прозорості та спрощення стягнення і виконавчого провадження за вимогами банків, зменшення витрат на стягнення заборгованості; встановлення переваг при довгостроковому залученні коштів і відповідному кредитуванні населення або виробничої сфери, як шляхом адміністративного регулювання (наприклад, чітка спеціалізація банків), так і індикативного регулювання.

---

¹ Гринько О. Л. Формування й розподіл банківських ресурсів на іпотечне кредитування. *Фінанси України*. 2005. № 7. С. 119–131.

У будь-якому випадку, фінансове посередництво передбачає залучення банками клієнтів з обох напрямів використання капіталу, тому в інтересах клієнтів повинні бути прийняті такі заходи: підвищення привабливості банківських операцій шляхом їх здешевлення та спрощення здійснення; забезпечення врахування конституційних прав фізичних осіб та/або прав суб'єктів господарювання у конфліктах при виконанні зобов'язань перед банками; забезпечення належного механізму судового захисту клієнтів банків, який усуває економічну, професійну нерівність та недостатній захист клієнтів банку; удосконалення механізму гарантування вкладів громадян та/або встановлення механізму захисту депозитів юридичних осіб, які не є фінансовими установами; примус банків адміністративними та індикативними засобами до належного виконання функцій фінансового посередництва (наприклад, до кредитування суб'єктів господарювання та споживачів у певних економічних та соціальних цілях, посилення гарантування виконання своїх зобов'язань перед клієнтами певними засобами), що фактично буде опосередковано забезпечувати виконання обов'язку банку — фінансового посередника перед державою за його допуск на фінансові ринки та надання права на виключну діяльність.

Наявність проблемних питань у регулюванні і одночасно неможливість прямого узгодження функцій фінансового посередництва в нормах законодавства приводить до необхідності введення на сучасному етапі регулювання банківської діяльності принципу належного здійснення фінансового посередництва, який буде реалізовуватися не тільки в обов'язках банків та їх діяльності, а й як певний напрям у державному та банківському регулюванні останньої. Такий принцип може мати безпосереднє застосування при визначенні як засобів банківського регулювання, так і господарсько-правової регламентації окремих банківських операцій. Ознаками принципу належного здійснення фінансового посередництва банками необхідно вважати: поєднання тільки банками діяльності та/або участі на всіх ринках фінансових, банківських, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та фактично на всіх інших видах ринків, що за-

безпечують обіг фінансових активів; здійснення діяльності зі всіма видами фінансових активів — коштами, цінними паперами, борговими зобов'язаннями та правами вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів; здійснення банківської діяльності на всіх територіальних ринках: регіональному, національному, міжнародному; наявність структурованої інституційно сформованої, найбільш стабільної порівняно з іншими ринками та законодавчо закріпленої банківської системи; привабливість банківських послуг для інвесторів та клієнтів порівняно з іншими ринками фінансових послуг; здійснення банківського регулювання одним уповноваженим органом – НБ України.

5.2. Вплив міжнародних фінансових організацій на визначення банківського регулювання в Україні

При адаптації законодавства України до права ЄС важливим є врахування вимог міжнародних фінансових організацій щодо визначення банківського регулювання в Україні.

Окреме місце як рекомендаційні джерела регулювання банківської в Україні діяльності займають документи Базельського комітету з банківського нагляду (BCBS), далі – Базельський комітет). Підкреслюється, що його документи не мають юридичної сили, але мають юридичну обов'язковість, держави не зобов'язані виконувати рішення комітету, але намагаються найбільш повно використовувати у внутрішньодержавному правовому регулюванні¹. Основними положеннями, які містяться в документах Базельського комітету та характеризують зміст в документах цього комітету, є положення по забезпеченню ліквідності банківських систем та банків та їх врахування міжнародному законодавстві та національних законах. До них відносяться такі документи, які розглянемо по етапам розвитку фінансових ринків та відповідного регулювання.

---

¹ Ерпылёва Н. Ю. Международное банковское право : учеб. пособие. Москва: Дело, 2004. С. 155.